

УДК 347.725

А. В. Смітюх, канд. юрид. наук, доцент*М. М. Капеліст*, аспірант

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра адміністративного і господарського права,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна

ПРАВО АКЦІОНЕРІВ ВИМАГАТИ ОБОВ'ЯЗКОВОГО ВИКУПУ АКЦІЙ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВЧИНЕННЯМ АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ ЗНАЧНИХ ПРАВОЧИНІВ

У контексті положень Закону України «Про акціонерні товариства» проаналізовані правові інститути значного правочину акціонерного товариства та обов'язкового викупу акціонерним товариством власних акцій на вимогу акціонера у їх взаємозв'язку. Визначені правові ситуації, до яких застосовуються норми обох інститутів, виявлені недоліки правового регулювання, надані рекомендації щодо вдосконалення положень Закону України «Про акціонерні товариства».

Ключові слова: акціонерні товариства, значні правочини, обов'язковий викуп акціонерним товариством акцій на вимогу акціонерів.

Закон України «Про акціонерні товариства» [1], прийнятий 17 вересня 2008 р. (далі — Закон «Про АТ») містить низку принципових новел з усіх питань діяльності акціонерних товариств (далі — АТ). Серед іншого цей Закон вперше передбачає повноцінне регулювання на законодавчому рівні інститутів значного правочину та обов'язкового викупу АТ власних акцій на вимогу акціонера.

Аналіз цих інститутів дозволяє дійти висновків про те, що:

1. можливі ситуації, що вимагатимуть спільного застосування норм обох інститутів;

2. норми інститутів не є у всьому узгодженими, через що передбачені законодавством права акціонерів не завжди можуть бути реалізовані та повністю захищені.

Отже, цю статтю присвячено проблемам спільного застосування норм Закону «Про АТ» щодо значних правочинів і обов'язкового викупу АТ власних акцій на вимогу акціонера.

Інститут обов'язкового викупу АТ власних акцій передбачений ст.ст. 68–69 Закону «Про АТ», що встановлюють право акціонера вимагати в АТ викуп належних йому акцій у разі, якщо він зареєструвався для участі у загальних зборах АТ та голосував проти прийняття зборами рішень з питань, що передбачені:

— ч. 1 ст. 68 Закону «Про АТ», якщо він володіє простими акціями (злиття, приєднання, поділ, перетворення, виділ АТ, зміна його типу з публічного на приватне; **вчинення товариством значного правочину**; зміна розміру статутного капіталу);

— ч. 2 ст. 68 Закону «Про АТ», якщо він володіє привілейованими акціями (внесення змін до статуту АТ, якими передбачається розміщення нового класу привілейованих акцій, власники яких матимуть перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат під час ліквідації АТ; розширення обсягу прав акціонерів — власників розміщених класів привілейованих акцій, які мають перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат під час ліквідації АТ).

во голосу, якщо для прийняття рішення статутом або положенням про наглядову раду АТ не встановлюється більша кількість голосів. А це позбавляє представників меншості в наглядовій раді можливості реально впливати на прийняття рішення щодо вчинення значного правочину. Російське законодавство (ч. 2 ст. 79 Федерального Закону РФ «Про акціонерні товариства» [4]) ставить вимогу щодо **одноголосного** прийняття рішення членами наглядової ради щодо вчинення значного правочину (щоправда, лише в разі, коли предмет значного правочину становить більше 50 % балансової вартості активів АТ). Запровадження до законодавства України вимоги щодо **одноголосного** схвалення значного правочину наглядовою радою дозволило би більш надійно захистити права міноритарних акціонерів. За таких умов представники останніх у наглядовій раді (обрані завдяки системі кумулятивного голосування) отримують, фактично, право вето з питань значних правочинів і можуть заблокувати прийняття наглядовою радою відповідного рішення. Якщо члени наглядової ради — представники більшості акціонерів наполягатимуть на вчиненні значного правочину, вони можуть прийняти рішення про скликання загальних зборів (таке рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більше половини присутніх членів наглядової ради) і винести це питання на розгляд зборів. У свою чергу, на загальних зборах міноритарні акціонери вже можуть проголосувати «проти» рішення про вчинення значного правочину та згодом — вимагати від АТ обов'язкового викупу належних їм акцій.

Отже, слід внести до законодавства зміни і передбачити, що наглядова рада приймає рішення про укладення значного правочину одноголосно і за нього повинен проголосувати весь склад ради.

Б. Право вимагати обов'язкового викупу акцій в акціонера не виникає у разі, якщо значний правочин був укладений, але:

— рішення про його укладення прийняла наглядова рада, хоча виходячи з вартості предмету правочину таке рішення повинні були прийняти загальні збори;

— загальні збори прийняли рішення не укладати значний правочин, натомість виконавчий орган все одно уклав його;

— питання про укладення значного правочину не розглядали ані загальні збори, ані наглядова рада.

При цьому слід підкреслити, що законодавство України не передбачає права акціонера подати позов про визнання значного правочину недійсним: Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. N18-рп/2004 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) [5] визначило, що акціонер не має ані права, ані законного інтересу подавати позови про визнання недійсними правочинів, що їх укладає АТ з третіми особами, а ст. 72 Закону «Про АТ» передбачає виключення з цього правила лише щодо правочинів із заінтересованістю, але не щодо значних правочинів.

Отже, необхідно законодавчо передбачити право будь-якого акціонера подати позов про визнання значного правочину недійсним у разі, якщо такий правочин укладений із порушенням норм щодо порядку його укладення.

В. Мажоритарні акціонери, виявивши велику кількість міноритарних акціонерів, які бажають, щоб АТ викупило належні їм акції, можуть вже після укладення значного правочину на наступних загальних зборах скасувати рішення, яке є підставою для викупу акцій і недобросовісно відмовляти міноритаріям у викупі акцій з формальної підстави — оскільки відповідне рішення скасоване.

Подібні ситуації подекуди трапляються, оскільки Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку надала з цього приводу Роз'яснення від 10 серпня 2010 р. № 7: відміна товариством рішення, що стало підставою для вимоги обов'язкового викупу («випуску» в оригіналі тексту — очевидно, в Роз'ясненні № 7 допущена

Таким чином, можна бачити, що хоча новели Закону «Про АТ», які стосуються права акціонерів вимагати обов'язкового викупу належних їм акцій, зокрема, при прийнятті загальними зборами АТ рішення про вчинення значного правочину, є позитивним здобутком української правової системи на сучасному етапі її розвитку, Закон «Про АТ» має бути вдосконалений і до нього слід внести такі зміни:

1. Доповнити ч.1 ст. 70 Закону «Про АТ» реченням наступного змісту: «Рішення про вчинення значного правочину вважається прийнятим, якщо за нього проголосували всі обрані члени наглядової ради, повноваження яких не припинені»;

2. Назву ст. 72 Закону «Про АТ» викласти у наступній редакції: «Стаття 72. Наслідки недотримання вимог до порядку вчинення значного правочину і правочину, щодо якого є заінтересованість»; саму ст. 72 Закону «Про АТ» доповнити частиною 3 наступного змісту: «3. У разі вчинення товариством значного правочину з порушенням вимог, передбачених статтею 70 цього Закону, будь-хто з його акціонерів має право вимагати визнання цього правочину судом недійсним і відшкодування збитків».

3. Ст. 68 Закону «Про АТ» доповнити ч. 5 наступного змісту: «Наступне скасування загальними зборами рішення, передбаченого частинами першою та другою цієї статті, не припиняє права акціонера вимагати у товариства обов'язкового викупу його акцій».

Крім того, положення ст. 68 Закону «Про АТ» слід розуміти таким чином, що акціонер має право вимагати обов'язкового викупу належних йому акцій у разі, якщо він голосував проти прийняття рішення про укладення значного правочину хоча б на одних зборах.

Література

1. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2008. — № 50–51. — Ст. 384.

2. Про погодження Рекомендацій з найкращої практики корпоративного управління для акціонерних товариств України: Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 02 червня 2002 р. № 190 // Вісник. Цінні папери. — 2002. — 07. — № 152–153.

3. Смітюх А. В. Корпоративні відносини у господарських товариствах: збірка схем. — Одеса: Атлант, 2010. — 126 с.

4. Об акционерных обществах: Федеральный закон Российской Федерации от 24 ноября 1995 г. № 208-ФЗ // Сборник Законов Российской Федерации. — 1996. — № 1. — Ст. 1.

5. У справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес): Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 50. — Ст. 3288.

6. Про порядок застосування розділу XII Закону України «Про акціонерні товариства» щодо здійснення обов'язкового викупу акціонерним товариством розміщених ним акцій: Роз'яснення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 10 серпня 2010 р. № 7: Затв. рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 10 серпня 2010 р. № 1264 // Відомості Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. — 2010. — 08. — № 150.

Постанова Вищого господарського суду України від 22 листопада 2007 р. по справі № 2–6979/05. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1205323> [останнє відвідування 03 жовтня 2010 р.].

7. Про затвердження Положення про порядок реєстрації випуску акцій та інформації про їх емісію під час реорганізації товариств: Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 30 грудня 1998 р. № 221 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 10. — Ст. 398.

